

ŠTO (NI)STE ZNALI O HRVATSKOJ AKADEMIJI ZNANOSTI I UMJETNOSTI

Općenito o Akademiji. Akademija je osnovana odlukom Hrvatskog sabora 29. travnja 1861. kao Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, pri čemu se mislilo na sve južne Slavene uključujući i Bugare. Današnje ime nosi od 1991., a 29. travnja slavi se kao Dan HAZU.

Samostalnost Akademije. U prvim Pravilima je određeno da je „Akademija naprema državnoj upravi tielo samostalno“.

Osnutak Akademije. Još 1821. Tomaš Mikloušič u knjizi *Izbor dugovánj svakoverstnéh na hasen i razveseljénje služéčeh* predlaže utemeljenje „Učenoga društva za njegovanje prosvjete narodnim jezikom“. Ljudevit Gaj. 1836. u *Danici ilirskoj* predlaže osnivanje „Društva prijateljah narodne izobraženosti ilirske“. Inicijator osnutka Akademije bio je đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer koji je za tu svrhu 1861. darovao 50.000 forinti. Stoga ga se smatra utemeljiteljem Akademije.

Razredi Akademije. Akademija ima devet razreda, a u početku ih je bilo tri.

Jedinice Akademije. Hrvatska akademija djeluje kroz 36 znanstvenoistraživačkih i muzejsko-galerijskih jedinica, a u sastavu Akademije su i Knjižnica, Arhiv i Arboretum Trsteno. U Zagrebu djeluje 19 jedinica, a 17 širom Hrvatske, od Vukovara do Cavtata.

Znanstvena vijeća. Akademija djeluje i kroz 19 znanstvenih vijeća, te kroz mnogobrojne odbore.

Članovi Akademije. Akademija može imati najviše 160 redovitih članova koje nose titulu akademik. Trenutno ih ima 133.

Predsjednik Akademije. Od 2019. na čelu Akademije je akademik Velimir Neidhardt.

Predsjednici Akademije. Dužnost predsjednika Akademije najduže su obavljali Franjo Rački i Grga Novak, po 20 godina. Rački je ujedno bio najmlađi predsjednik, izabran s 38 godina, a Novak najstariji jer je bio predsjednik do svog 90. rođendana kad je izabran počasnim predsjednikom, jedinim u povijesti Akademije. Današnji predsjednik akademik Velimir Neidhardt 18. je predsjednik po redu.

Pokrovitelji Akademije. Akademija je imala i dva pokrovitelja – Josipa Jurja Strossmayera, od 1861. do smrti 1905. i zagrebačkog nadbiskupa Antuna Bauera od 1915. do smrti 1937.

Počasni članovi. Danas ih nema, a bilo ih je ukupno 42. Među ostalim: Ivan Kukuljević, Ivan Zajc, Ksaver Šandor Đalski, Vlaho Bukovac, Frane Bulić, Celestin Medović, Ivan Meštrović, Nikola Tesla, Franjo Kuharić, Dmitrij Mendeljejev i Tomaš Masaryk.

Nobelovci članovi. Počasni: Lavoslav Ružička, Vladimir Prelog i Linus Pauling, dopisni Ivo Andrić, Czeslaw Milosz, Werner Heisenberg, Aage Bohr, Robert Burns Woodward, Jean Dausset, Ian Tinbergen, Herbert Simon i Manfred Eigen. Živući dopisni članovi nobelovci su kemičari Jean-Marie Lehn i Robert Huber te fizičar Carlo Rubbia.

Žene u Akademiji. Prva je članica Akademije bila Ivana Brlić Mažuranić. Danas je 15 akademkinja, što iznosi 11 % , više nego u mnogim drugim akademijama.

Prvo sjedište Akademije. Prvo sjedište bilo je na Gornjem gradu u Opatičkoj ulici u Narodnom domu, gdje su se nekada okupljali ilirci. Danas je ondje Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU.

Palača Akademije. Palača je sagrađena 1880., malo prije potresa u Zagrebu pa je odmah bila potrebna obnova. Zgrada je stoga stavljena u funkciju 1884.

Projekt palače. Projektirao ju je Friedrich Schmidt u suradnji sa svojim pomoćnikom Hermanom Bolleom, u neorenesansnom stilu. U to vrijeme nalazila se na rubu grada, tamo gdje je sada Strossmayerov trg rasli su kukuruzi i bili su veliki otpori takvoj lokaciji. Predlagalo se da se palača sagradi na Gornjem gradu, na Vranyczanyjevoj poljani. Strossmayer je za gradnju donirao 60.000 forinti kako bi se u palači smjestila i njegova galerija (platio je ukupno četvrtinu troškova).

Izgradnja palače. Gradnja je trajala od 1877. do 1880. i sagrađena je točno u zadanom roku i bez prekoračenja troškovnika. O tome postoji spomen-ploča u suterenu palače, gdje piše da je gradnja počela u vrijeme kralja Franje Josipa, bana Ivana Mažuranića, pokrovitelja Akademije Josipa Jurja Strossmayera i za predsjednika Franje Račkog.

Atrij – Bašćanska ploča. U atriju palače Akademije od 1934. se nalazi jedan od najdragocjenijih hrvatskih spomenika – Bašćanska ploča koja potječe s početka 12. stoljeća. U njoj se prvi put hrvatsko ime spominje na hrvatskom jeziku (u sintagmi „Zvonimir, kralj hrvatski“). Ploča je izrađena od bijelog vapnenca, visoka je 99,5 cm, široka 199 cm, debela od 7,5 do 9 cm i teži oko 800 kg. U atriju je od 1951. i replika Škrinje svetog Šimuna iz Zadra iz 14. stoljeća.

Saloni. Saloni su najreprezentativniji prostor u palači Akademije. Najveći ukras je tapiserija nepoznatog francuskog umjetnika pod nazivom *Otmica Sabinjanki*. U posebnoj vitrini su plakete koje su Akademiji darovane kao priznanje za njezin rad. Smatra se da je ovakav raspored namještaja u salonima definirao Miroslav Krleža kao potpredsjednik Akademije. U salonu visi portret J. J. Strossmayera, rad Franza Schrotzberga, prikazuje ga kao 35-godišnjaka kad je postao đakovački biskup. U palači vise još dva Strossmayerova portreta iz kasnijih razdoblja života, rad Amalije de Angelis i Vlahe Bukovca.

Stolovi Razreda. U salonima svaki Akademijin razred ima svoj stol, pa svaki akademik zna gdje treba sjesti kad se u salonima organiziraju primanja, svečanosti i druga događanja.

Strossmayerova soba. Koristio ju je Josip Juraj Strossmayer kad bi dolazio u Zagreb. U njoj je danas radni prostor potpredsjednika HAZU akademika Davora Miličića.

Strossmayerovi predmeti. U Strossmayerovoj sobi nalaze se i njegovi osobni predmeti, među kojima i njegovi štapovi i globus. Svaki posjetitelj unaprijed bi bio upozoren da kad se Strossmayer počne „igrati“ globusom razgovor treba privesti kraju.

Balokovićeva soba. U njoj se čuva jedna od violina koje je istaknuti violinist Zlatko Baloković darovao Akademiji. Najpoznatija od njih je Guarnerijeva violina *King* koja se smatra jednom deset najboljih Guarnerijevih violina. Soba je danas radni prostor potpredsjednika HAZU akademika Frane Paraća.

Spomen-knjiga. U spomen-knjizi Akademije nalaze se potpisi i prigodni tekstovi najvažnijih gostiju od 1947. Najpoznatije osobe koje su se potpisale su britanska kraljica Elizabeta II., švedski kralj Carl Gustaf XVI. s kraljicom Silvijom, danski princ Henrik, nobelovci Lavoslav Ružička, Vladimir Prelog i Linus Pauling, američki astronauti iz misije Apollo 15, kao i Zlatko Baloković, Miroslav Krleža, Andrija Štampar, Grga Novak...

Kraljica i Balade. Kraljica Elizabeta je na poklon dobila posebno izdanje *Balada Petrice Kerempuha*. Posebno ju se dojmila Bašćanska ploča jer je kao kraljevska povelja stotinjak godina starija od engleske Magna charte.

Kamen s Mjeseca. U Balokovićevoj sobi čuva se i komadić kamena s Mjeseca koji su 1972. Akademiji darovali članovi misije Apollo 15.

Mala sjednička dvorana. Služi za sjednice Predsjedništva i Razreda Akademije te za druge sastanke.

Kip Strossmayera, rad Ivana Meštrovića postavljen je iza zgrade Akademije 1926., a obnovljen 2005. Nalazi se u logu Akademije. Prije se na Strossmayerovom trgu nalazio Fernkornov kip svetog Jurja koji je danas kod HNK.

Velika sjednička dvorana. Služi za održavanje javnih skupova, u njoj više portreti dosadašnjih predsjednika. Tu su i poprsja Strossmayera i Račkog, rad Rudolfa Valdeca, poprsja Augusta Cesarca, Vatroslava Lisinskog i Dragutina Gorjanovića Krambergera, rad Vanje Radauša te Miroslava Krleže, rad Stipe Sikirice. Tapiserija nosi naziv *Bitka*, a izradio ju je u 16. stoljeću nepoznati francuski umjetnik.

Strossmayerova galerija. Smještena je na drugom katu palače. Osnovao ju je Josip Juraj Strossmayer darujući hrvatskom narodu zbirku umjetnina koje je skupljao u Đakovu. Galerija je otvorena 1884. s fundusom od 256 slika, od 15. do 19. stoljeća. Otvorio ju je osobno Strossmayer koji je tom prigodom održao dugačak govor, a otvorenje je bila prava nacionalna svečanost. Galerija je kasnije proširivana novim donacijama i danas ima nekoliko tisuća slika.

Knjižnica Akademije. Od 2009. smještena je u zgradi na južnoj strani Strossmayerova trga u kojoj se nekad nalazio kemijski laboratorij pa su zato na pročelju ispisana imena istaknutih kemičara i fizičara (Dalton, Lavoisier, Avogadro, Liebig...). U knjižnici se uz ostalo čuva 4.700 svezaka rijetkih i starih knjiga koji datiraju iz vremena s početka 16. stoljeća pa sve do sredine 19. stoljeća. Zbirka inkunabula sadrži 36 jedinica, a unutar nje nalaze se četiri hrvatske inkunabule, među kojima i najstarija hrvatska tiskana knjiga: *Misal po zakonu rimskoga dvora* (1483.), jedna od 11 sačuvanih. Tu je i jedini sačuvani primjerak prvog hrvatskog romana *Planine* Petra Zoranića iz 1569. te jedini primjerak spjeva *Ribanje i ribarsko prigovaranje* Petra Hektorovića iz 1568.

Memorijalna soba nobelovaca Lavoslava Ružičke i Vladimira Preloga. Otvorena je 2015. u Knjižnici HAZU. Riječ je o multimedijском postavu donosi najvažnije podatke o životu i djelu dvojice istaknutih hrvatskih kemičara. Izloženi su brojni dokumenti, pisma, fotografije i osobni predmeti Ružičke i Preloga, a posjetitelji mogu pogledati i dokumentarne filmove o njima. U izložbenom postavu posvećenom Ružički nalazi se i original povelje o dodjeli Nobelove nagrade 1939., jedina takva povelja koja se čuva u Hrvatskoj, dok se u Prelogovom postavu nalazi i dio njegove stručne biblioteke, namještaj iz njegove radne sobe, odijelo koje je nosio na dodjeli Nobelove nagrade 1975. te zbirka kutija šibica iz svjetskih hotela koje je skupljao tijekom svojih putovanja. Na posebnom info-pultu prezentirani su i brojni detalji o postupku dodjele Nobelove nagrade, o Alfredu Nobelu i o dosadašnjim nobelovcima.